

NOVIČE

gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XIII.

V Ljubljani v saboto 11. augusta 1855.

List 64.

Od zarezanja živih graj ali mej *).

Žive graje ali meje so velika dobrota tudi zato, ker pripomorejo k prihranjenju lesa, ki se ga za rante, plantine, plotove in druge lesene mertve ograje veliko potрати.

Zato je že po višjem ukazu leta 1771 zapovedano bilo, da naj se namesto mertvih žive graje povsod zarezajo. Nahajamo res mnogega germja pri nas v šumah (gojzdih) in po logih, tudi po mejah ob potih in na polji, pa le poredkoma raste; ne zamore polja ali kakega koli obdelanega zemljišča živine obvarovati; raste le svojeglavno brez oskerbi, in verh vsega tega se zlasti pozimi zavolj silnega pomanjkanja derv tako poseka, da se nikdar gosto ne zaraste; nikjer ni terdne žive graje iz njega, zakaj njegove veje, če tudi zapletene, se kmali spet po svoji vehtnosti ali skočnosti zravnaajo in verzéli pusté, skozi ktere živina lahko predere, ako se ven in ven ne popravljaajo. Dosti graj se more tudi v naših okrajnah brez zelenega germja le samo iz pobranega ternja, gloga ali ternjul, šibkov ali robidja narediti, pa z velikim trudom se mora to ternje semtertje iskati in spravljati. Vse leté truda polne in zamudne opravila pa zareja živih graj odnese; le enkrat je treba za-nje truditi se, kar je za mertve graje vsako leto potrebno. Žive graje niso le samo terdne in stanovitne, temuč tudi prijetne očém, in verh tega se iz njih tudi dovolj šibja, vej, nekoliko drobnih derv in drobnega lesa za domačo rabo pridobi, kar vse v dervobožnih krajih veliko verže.

Žive graje pa se morajo zarediti po naravnem naredu in po svojih posebnih pravilih, če hočemo, da svoj namen spolnujejo, to je, da overajo zaletanje živine s terdnostjo in goščo svojo, in da dolgo terpé. Sedanji čas, če si tudi kdo kako živo grajo zarediti želi, vzame navadno sadeže za to potrebne le kmali iz logov ali iz germja brez ozira na to: ali so po svoji lastnosti in dosadanji rašči dobri, ali niso morebiti doz daj v preveliki gošči ali senci revno rastli, ali zlo prerašeni in zaterti bili, — brez premislika: ali je zemlja tem sadežem pristova ali ne; presajajo se sadeži brez zbere vsi zmešani in ne gleda se več na-nje, naj rastejo, kakor jim je drago; k večem jih tako privezujejo, če po volji gospodarja prav ne rastejo, da zlasti njih spodnje veje, ki bi imele nar bolj goste in žive biti, vsahnejo in verzéli narejajo.

Treba je najpred vediti, da žive graje se le s šajenjem zakojé (zaredé), zakaj predolgo bi se moglo čakati in na zadnje bi še le luknjasta graja bila, ako bi germja seme le tam zasejal, kjer hočeš živo grajo imeti; tudi plot bi mogel dolgo tam stati, zakaj pri naj boljši opravi vendar vse vsejano zernje ne kali. Treba je tedaj za živo grajo dovolj sadik iz dobrega germja preskerbeti. Sadike naj se ne jemljejo iz goščavja pretamnega, temuč zraščene naj so ali

med redkim germjem ali ob kraji logov, ne zadahnjene, temuč zdrave in lepe dve do tri leta stare, naj so že iz pelka izraščene mladike ali pa koreninski izrastliki. Če se pa dovolj takih dobrih sadik ne dobi, in da bi se mogli le revni zadahnjeni zaperdiki v graje presajati, bi se njih veči del pokazilo, in zastonj bi bilo prizadevanje. Taka se večidel res godí, zato se pa tudi lepih terdnih živih graj ne vidi.

Nalašč je treba tedaj in skerbno dobre sadeže za žive graje si rediti. Odmeni naj se v to na vertu ali kje drugod v zavetji kaka leha obdelana kakor zelnik, pa ne pognojena. Po leti lehi naj se ob dobi drevne setve jarčiči plitvi in ozki po pol čevlja saksebi naredé, in poseje naj se va-nje, vloží ali potakne germovo seme, pelki ali koščice, né pregosto in tako, da bliže skup pridejo, in zapergajo naj se s parstjo kolikor je treba. Vsacega drevja seme naj se posebej in ne vse zmešano poseje, da bo tudi mladje tako razsebljeno zrastle. Pogostno polivanje, pletva plevela, in zakrivanje mehkega kličja ob mrazu, če je treba, bode kmali sadežu lepo rast dalo in povernilo takega oskerbljenja trud. Dve do tri leta odraščeni sadeži se utegnejo že iz verta vzeti in v grajo zasaditi; pristrižejo ali prikrajšajo se jim enmalo vejice. Ni treba velike lehe zato, — na prostoru pet sežnjev dolgem in širokem 2700 sadik lahko prirediš, in izdale ti bodo za grajo 160 sežnjev dolgo. Med sadikami za grajo odmenjenimi si boš tudi mogel dosti divjakov za cepljenje sadja prirediti, in dvojjo korist boš imel tako.

(Dalje sledí.)

Ozir na letošnjo letino po svetu.

(Konec.)

Zunaj Ogerskega, Erdeljskega, Slavonskega in Horvaškega *) so po vsih družih deželah vinogradi letos bolj slabi. Mlada terta je že spomladi škodo terpela, grubance so v dobrih legah pozeble; zraven tega je ob tertnem cvetju na Štajarskem, nadvojvodini avstrijski in ob Rajnu zlo deževalo, in tako bo pridelk k večem sreden. Sicer so pa jagode za sedanji čas prav velike, lepe, in če bo jesen dobra, bo tudi vino dobro. Na Štajarskem je le tam pa tam po plantah sled tertne bolezni, drugod ne. V južnih deželah, kakor v Istrii, na Primorskem, južnem Tiroljskem, Laškem in južnem Francozkem je sicer bolezen še precej huda, vendar manj kot preteklo leto. — V sadji se zamore letošnja letina po vsi Europi komaj srednja imenovati; na severnem Nemškem so pomladanski mraz in hrošči (kebri) veliko škodo napravili, v južnih deželah pa mraz in veter od 22. do 27. aprila. Pomina vredno je, da po več deželah je jelo češnjevo in češpljevo drevje zlo sahnéti. Jabelka in hruške bojo še nekaj imele; češplje so se le v bolj nizkih krajih, v dobri zemlji in blizo hlevov obder-

*) Nepozabljivi rajni gosp. Janez Zörer je izročil pred več leti krajnski kmetijski družbi rokopis „o gojzdnarstvu“ v slovenskem jeziku, kateri je vreden, da ga nekoliko podamo občinstvu v poduk in posnemo. Vred.

*) Le od strane smo slišali, da tudi na Krajnskem na Dolenskem in Vipavskem letos terta dobro kaže. Al je res ali ne, ne vémo, ker še nihče ni o tem nič na znanje dal. Vred.

NOVICA

gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XIII.

V Ljubljani v sredo 15. avgusta 1855.

List 65.

Še nekaj od hrastovega drevja.

Ali je hrastje in drugo drevje blizu njiv in travnikov zares škodljivo?

Mnogokrat vidijo gospodarji, da na travnikih ali senoženih pod hrastjem in poleg njega trava ne raste tako krepko, kakor nekoliko dalje od drevja; tudi velja to od žita, ktero, kakor pravijo, tudi pozneje zori. Zato kmetovavcem nasadba imenovanega drevja nikaj po volji; tudi sekajo včasih mlado hrastičje v najbolji rasti njegovi.

Nekaj resničnega je v tem.

Pod hrastjem na travnikih je trava velikrat kratka in sploh ne raste ravno vesela. Taka je pa tudi pod drugim drevjem in germovjem. Odkod izvira to?

Umni kmetovavec v Pasovii na Bavarskem, dr. Valtl, razjasnuje to prikazen takole. On pravi:

Uzrokov je več, da trava pa žito pod drevjem ne raste uspešno. 1. Drevje izsesa zemljo in oslabi jo močno po svojih koreninah. 2. Ne more dež ondi tál tako premakati in zemljo oploditi, ostaja tedaj suha. 3. Pod drevjem obleži slana delj časa, ker listnate veje sončne žarke zadržujejo; ti priderejo pa potlej nagloma, ko sonce že visoko stoji, pa slana premeni se hitro v vodo, po katerem trava vsahne; tedaj pravijo kmetje navadno: „Hrastje travo žgè“. Velja pa to od vsakega drevja. 4. Ni neverjetno, da dež, ki hrastovemu drevju odpada, od njega tudi nekoliko strojila odpira pa seboj jemlje, tedaj travi škodje. 5. Razun teh napak ima hrast še to, da perje mu le pozno odpada, potem pa med seno pride.

Kaj je tedaj storiti v takih okoljšinah, in kako pomagati si in varovati se škode?

Ne moremo tajiti, da drevje poleg njiv in travnikov nekoliko škodje; vendar škoda ta ni tako velika, kakor bi človek mislil, kader čuje kmete godernjati in tožiti. Ko bi gospodar hraste in drugo koristno drevje, postavimo, jesen, še mlado lepo na kviško izpeljavaj s tem, da bi postranske veje odsekaval, bila bi škoda veliko manja. Senca namreč, ki jo drevo dela, bila bi po takem manja in ožja, tudi bi le kos nje in to zjutraj na njivo ali na travnik padal. Tako hrastje, ki bi imelo ravne, 20 do 24 čevljev visoke debla in brez vej, zadobilo bi sčasoma tudi tako veliko vrednost, da bi mala škoda, ki jo dela s tem, da „travo žgè“, stoterokrat bila povernjena. Če tedaj hrastje izcimi se poleg travnikov, kamor so ga večidel šojke, morebiti tudi druge živali bile zasadile — ker človek je za to veliko prelén — naj se le skerbí da mladi hrastiči prav lepo in ravno na kviško gredó; naj se jim odjemljejo postranske vejice; kateri so pa sami po sebi že pokvečeni, naj se odrežejo popolnoma. Priredili bi si gospodarji tako polagoma dovolj hrastja, in njih kmetije bile bi potem mnogo več vredne.

J. Š.

Od zarezanja živih graj ali mej.

(Dalje.)

Živih graj zarezja hoče posebno opravo, in da se prav izpeljuje, se mora

Pervič: drevje ali germje izbrati pripravno za zemljo, kjer bo graja stala.

Drugič: naj se versta graje prav napravi.

Tretjič: se mora vediti, kako se sadeži zasade, in

Četertič: kako se zasajena graja oskerbuje.

Pri zberi drevja za žive graje dobrega je treba tako odločiti, ktero v graji prenažno ne raste in ne hobotà, pa tudi preveč počasi ne. Tako bi glog (Weissdorn) in klen (Massholder) po suhotnih osončnih klancih za grajo ne bila, preslabo in revno bi rastla; ravno tako tudi češminje ne velja za mokrotne tla. Hočemo po zapazah in skušnjah na več krajih storjenih naučiti se, kakošno drevje ali germovje bi dobro bilo za graje mnogoverstne zemlje, kakošno da je to drevje in kako bi se grajne sadike iz njega priredile.

Za suho zemljo:

V peščenki z berno pomešani (im Sandboden mit Dammerde) ti služijo sledeče drevja in germovja:

1. Češminje (gemeine Saurach). Ima pod vsakim perjičem po tri spičaste bodeže ali terne, in zaradi tega služi dobro v grajah, tudi lepo je vidit njegovo žolto cvetje in rudeče podolgovate jagodice, iz katerih se dober vrisk dela. Pa skušnje učé, da žito blizu češminja gluho klasje rodi, zato se ne smé po grajah pri njivah zarediti, ampak le pri vertih, drevnikih in travnikih. Zernje ali koščice se na jesen posejejo, in kmal na spomlad zrastejo klice; tudi koreninski izrastliki se presadé.

2. Brest (Feldrüster). Le iz semena zrašene mladike dve leti stare se presadé; povsod je brestje za graje koristno.

3. Češplja. Rada raste z majhno skerbjo. Prav terdno in stanovito grajo si lahko zarediš iz nje vsadivši ali mladike iz pelke zrašene, ali pa koreninske izrastlike.

4. Nagnoj (Kleebaum). Z lepim in zgodnjim cvetjem svojim prijetnim očém in hitro raščo naredi lepo in dobro grajo. Sadike iz semena zarêdi ali pa koreninične izrastlike za to izkopaj. Zernje pred posetvo namoči enmalo, in mladike zrašene čez dve ali tri leta presadi.

5. Rašelika (Stein- oder Machalebkirsche) ti bo po suhotnih kamnitnih klancih dobro za grajo služila, in vcepiti utegneš tudi va-njo vse žlahne češnje.

6. Božja hrušica, ali sladka, pri nas tudi materebožje hrušica imenovana (Fliegen- oder Quantelbeerstrauch), ki je dovelj raste po naših gorah. Iz pelkov se lahko zaredí.

7. Divja nešpljica (Quittenmispelstrauch), ki

se rabi z mehkiimi šibami in vejicami svojimi za metlice. Zraste naj bolje iz semena ali pa iz odrejcencov.

Vse to troje zadnjič imenovano germje po zločastih kamnitnih krajih za graje in meje služi, kjer drugo drevje ne zraste; pa le nizke graje so iz njega.

B. V ilovici z berno pomešani (in Lehm mit Dammerde):

1. Vse ravno imenovano drevje in germovje; tudi

2. Mokovnica (Mehlbaum) in smerdelika (Vogelbeerbaum). Koščice ali babike se posejejo na jesen, in v dveh letih so mladike za presaditi.

3. Dobrika, dobrot ali dobrotovna (Schlingstrauch); njene veje in odrastliki so za terte prav koristni; po vsem Krajskem jih za slamnate strehe porablajo. Zaredil jo boš iz koščic posejanih ali z koreninskimi izrastliki.

Starozgodovinski pomenki.

Rimska cesta od Emone na Celejo.

(Konec.)

Toliko je h koncu opomniti, da od gorenske strani je prav za prav malo starin znanih. Razun štirih kamnov z napisi, ktere že Schoenleben (Apparat. str. 222) vé, od Radoljce, Krajna in Loke, ni pozneje nobeden na novo najden, dasiravno se drugej povsod še kaj odkriva. Na primeru, iz Iga je v ljubljanski muzej prišlo osem čisto novih, to je, pred neznanih spominkov, in vmes so zadosti važni: Aurelio Urseco I. V. C. I.; D. J. M. Aurelius Jovinus Veter. Leg. XIII. gem. Sacr. Aesculapio Lepticius techn.; J. O. M. Cantistius Treptus B. Cos. J. O. M. C. Novetius Restitutus Vet. Leg. I.; J. O. M. Deio Mitth. Aurelius Domitius Q. M. F.; Ad Salutem Aug. sacr. G. Caecina Faustinus; ime Mithratovo je tukaj na dveh kamnih. Tudi od dnarjev ali orodja, ali grobov rimskih se iz Gorenskega celó malo izvê; pri Zagorji, Moravčah, Vačah in nad Kamnikom in v Kokri se je še kaj našlo, kar je v muzeji hranjeno, in pri zgodovinskem društvu; nekaj tudi v Mengšu, kakor je bilo spredaj povedano. Od Krajna vém za en sam dnarček, od Loke sem nedavnej tudi od enega zvedil, in od Babne gore iz Bohinja so trije ali štirje dnarčki v nabirki zgodovinskega društva v Ljubljani. Morebiti je še ktera stvar komu znana, pa je nihče ne pové. Res, da iz takih stvari ne izvira vês blagor dežele, pa so vendar nekaj vredne za zgodovino domačije.

Ni dolgo, kar sem slišal, da je pri Smokuču nad Radoljco precej raztegnjeno poderto ozidje; ondašnji ljudje pravijo, da je od nekega samostana ali kloštra; od ktere ga? Tudi to bi ne bilo prazno izgotoviti; saj bil je na Gorenskem samostan začel po briksenškem škofu Hugonu leta 1130; kraj je imenovan Brukilah v Bohinski dolini; kje je to?

Pravijo: „bukve naj piše, bukve! kaj kratke sostavke daje v „Novice“?“ Veste, preljubi bravci! zgodovina se ne dá iz glave izkopati, ampak iz spominkov, pisem in pripovedb. Tega pa ravno iščemo, zato pišemo kratke odlomke, da bi koga zbudili, da bi saj to komu naznanil, kar vé, ker bi sicer lahko z njim zaspalo. Nekatere stvari so pa tudi nekaj same na sebi vredne; čemu nek zemljopis in zgodovina od bližnjih in daljnih krajev v šolah si v glavo zabijamo, samo domačo manj kakor vsaktero drugo. Zakaj pa manj? Zato gotovo, ker je do zdaj še več nimamo.

Marsikaj se je že tudi menilo, da je za Krajsko že izgotovljeno; na primero cesta čez Larix in Santicum, kateri kraj deva Linhart na Krajn, pa delavni naši sosedje so te postaje na-se potegnili — na Koroško, ker so z mnogimi dokazi njih ondašnja lego spričali. Tedaj je treba iz novega iskati, kaj je utegnilo še pri nas biti; gotovo so bile poti čez Kokro, čez Ljubelj, čez Koren že tudi Rimljanom znane, ker v Kokri se je dobilo že

več rimskih dnarjev, unstran Ljubelja pri s. Lenartu star napis; pa skozi gorenske ravnine manjka spominkov.

To je nekoliko opomina in prošnje zastran zgodovinskih doneskov.

Hicinger.

Ogled po Gorenskem.

Poljanska dolina in pot skoz njo proti Idrii.

Na levi strani Gorenskega, 4 ure nad Ljubljano, stoji snažno in prijazno mestice Škofjaloka, naslonjeno na nizek griček, na katerega oddahljeji, ravno nad mestom, se dviguje mogočen grad, obsenčen v zapadu od zelenega Lednika. Grad škofjološki, od cesarja Henrika s priimkom Svetega podarjen frajžinskim škofom, je bil dolgo, skoz več stoletij, lastnina omenjenih gospodov; dan današnji pa je cesarsko posestvo in sedež okrajnega sodništva. Okolica tukajšna je lepa in prijetna, tudi zrak čist in zdrav, kar ene leta sem tudi v poletnem času že kakega ptujca v ta kraj v stanovanje privabi. Marsikaj bi se še dalo od tega kraja povedati, pa zdanji namen mojih verstic je le, ozreti se nekoliko v Poljansko dolino, toraj se podam naravnost va-njo.

Kakor mejnik stoji Škofjaloka med selško in poljansko dolino. Tikoma pod mestom se stekate tudi selška in poljanska Sora. Perva, navadno le Sora imenovana, priteče od Sorice doli skoz selško dolino, ki leži na desno, — poznajo jo bravci „Novic“ že nekoliko po lanskem tečaju —; druga pa, navadno Poljanšica imenovana, priteče od Žira doli skoz poljansko dolino, in leži na levo. — Lego Škofjeloke nar boljše zamoremo priličiti s kipom, ki stoji navadno na čelu bark.

Skoz predmestje „Karlovec“ pridši nastopimo poljansko dolino. Ne moremo ravno reči, da mati narava je podelila ti dolini romantično lepoto, ne pozdravljajo nas o nje nastopu mogočne goličave in sterme proti nebu kipeče gore, le nizki okroglasti griči so, ki stavijo mejnike našim očem. Pa podelila je stvarnica temu kraju družih prednost; blagoslov zemlje prvič po vunajnim, — ker vidijo se tu lepe in rodovitne polja in travniki, kateri poslednji morajo posebno dobro in tečno klajo dajati, ker vidil sem po Poljanskem tako lepo rejeno živino, kakor malokje na Krajskem; — drugič pa hranuje ona v svojem krilu še mnogo družega bogastva, ktero je deloma že odkrito — kakor nam svedočita okolica lučenska, kjer se koplje mnogo dobre železne rude, posebno pa okolica oselška, kjer se koplje bakrena ruda, se nahaja marmelj in obilnost nar lepših škerli ali plošč, — deloma pa čakajo zakladi še pridnih rok in kar je še več pri rudokopstvu neobhodno potrebno — bogatih žepov. Rudniki včasih sicer brez vsih opover odprejo zaklad svoj marljivemu lastniku, pa le redkokrat se to zgodi; navadno stane stroškov dovelj, preden tamni jamski duhovi prepustijo bogastvo svojim sinom poveršja. — Kmetijstvo v zvezi z živinorejo in platnarija so od nekdanj glavno opravilo in delo tukajšnih prebivavcov; naj bi še rudniki odperli svoj zaklad, k čimur iz serca kličemo: Bog daj srečo! —

Poljanska dolina je od začetka tje gor do Poljan precej stisnjena; ni se toraj čuditi, da so prebivavci njeni se naselili zlo tudi po gričih, kjer si s težavo pridelujejo vsakdanji kruhek. Cesta se vije za Poljanšico zdaj nekoliko napeto, zdaj zopet ravno okoli gričev, ki so tu in tam obraščeni z lesovjem razne baže; mnogo jih pak je posebno v poslednem času obrila sekira in spremenila jih iz goščave v polja in senožeti. Pogostoma se odpirajo popotniku tudi ozke stranske dolinice, v katerih navadno na kakošnem gričku bela cerkvica kraljuje. Med mnogo drugimi imenujem tu le cerkev sv. Volbenka z dvema zvonikoma, kamor se ob navadnih shodih mnogo romarjev snide in ktera stoji kake 2 uri nad Loko na nizkem gričku, okoli katerega se v podnožji cesta proti Poljanom vije.

NOVICE

gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XIII.

V Ljubljani v saboto 18. avgusta 1855.

List 66.

Od zarezanja živih graj ali mej.

(Dalje.)

Za srednje vohko ali vlažno zemljo:

a) V peščenki z berno ali parstjo.

1. Gaber (Hainbuche). Prav lepa, visoka graja se iz gabra zaredi; ostriže ali obrezuje se lahko, in tako trdna in gosta se zaraste, da predreti se ne dá. Mladike iz semena izrašene presajaj tri do štiri leta stare.

2. Divja oljčica (Liguster) daje terdne palice, majhino obročje in drugo lesovino, iz bubik se dá tudi olje za lešerbe iztlačiti. Iz semena, pa tudi z natiči si lahko sadik prirediš. Seme celo leto v zemlji leži, prej ko oklije. Mladike dve ali tri leta stare na spomlad presadi, drugači bi, na jesen presajene, kjer tako zgodaj poganjajo in cvetó, mraza konec vzele.

3. Lesnjike in drobnice. Iz njih se terdne graje izredé, ker so ternjeve vse. Pelke spomladi malega travna zasajene moraš dva dni namakati in potem sopet na hladu osušiti, da ti hitreje oklijejo. Dve leti stare mladike presadi, pa tudi odkopani koreninski izrastliki so za to.

4. Kozji preslic, presmic ali hudolesovna (Spindel- oder Pfaffenhütchenstrauch) se v grajah dobro zagosti. Zernje na jesen posejano še le čez poldrugo leto izraste; hitreje se zaredi z izkopanimi pa presajenimi koreninimi izrastliki.

b) V ilovici s peskom pomešani.

1. Divji rožič ali farš (akacija) s hudo bodečim ternjem svojim prav dobro in trdno gradi. Seme sej na spomlad četrt pavca pod zemljo; čez štiri tedne bo že kličje; varuj ga plevela, bolh in polžev, in zrastle ti bo berž, da ga drugo leto na spomlad že v grajo presadiš. Za hrodelj (Schaffutter) je zlo dober ta germ.

2. Klen, maklen (Massholder) dobro grajo naredi; veje, če so ostrižene, se zapletajo tako, da ni moč predreti je.

3. Divja češnja (Waldkirsche). Koščice, na jesen presajene, ti bojo že na spomlad mladike zre-dile, in so drugo leto za presaditi dobre.

4. Kosteničje (Hartriegel), namreč dren (Kornelkirsche) in šiba (rothe oder gemeine Hartriegel). Nju terden tako rekoč košen les služi za mnogo domačo rabo, dren rodi za jesti dobre podolgovate češnjice, katerim se dernjule pravi, svibovna pa črne bubice dobre za olje v lešerbo. Iz koščic, na jesen posejanih, ktere še le čez eno leto oklijejo, pa tudi od koreninčnih poganjkov se mladike dobé, ter presadé na jesen.

5. Glog ali beli tern (Weissdorn). Njegov les je prav dober za nasade kladvov, za pavce in navlake v mlinu. Boljšega germa za graje ni od gloga, ker sila trdno, krepko in bodeče ternje ima. Dobro zasajena glogova graja se zaraste, da je ni predreti; rada se obrezati ali ostriči dá, dolgo dolgo terpi, in

lepo jo je viditi z njenim lepo zelenim perjem, belim cvetjem in z všivcami ali rudečimi bubkami. Koščice posejane ali pa cele bukvice pa še le čez dve leti klice poženejo; tudi koreninski izrastliki se presadé.

Ternjula ali črni tern (Schlehendorn) ni za graje dober, preveč se s koreninami razpreže in tako se razpase na široko, da veliko prostora zaleže, in da ga ni moč zatreti več. Ravno tako tudi lešovje (Haselstrauch) za graje ni, ker se ne dajo veje zaplesti in tudi ne obrezati lepo.

6. Bela in rudeča murba je nar boljša v grajah in drugod po mejah, ako se nju perje svilnim gosencam poklada ali pa tudi drobnici. Bolj mehko perje v mejah raste po mladih vejicah, in nizko odlisteno germje manj od vetra terpi.

7. Mertvina, češlika ali kanežovina (Hekkenkirschen) se rabi za nizke ne preterdne graje, in skorej v vsaki zemlji raste, le ne v mokri. Terd in vlažen les ima, dober posebno za cevi ali lulice. Na jesen posejano zernje spomladi klike.

Za vohko ali vlažno zemljo:

a) V peščenki z berno.

1. Pasji tern ali psikovna (gemeiner Kreuzdorn), čigar lepi tanko-žilčasti les škrinjarjem za vložene dela in sukavcem za marsikako narejščino dobro služi, in čigar bubke se za brokarijo in malarijo rabijo, prav dobre terdne graje dela, ker so vse vejice na koncu ternjeve in bodeče. Koščice popred dva dni namočene in spet osušene ali pa cele bubike se na jesen posejejo; klice pridejo na spomlad, tretjo jesen so za presajati dobre.

2. Črni bezeg (schwarzer Hollunder), je zadovoljen z vsako zemljo; od odraščanih debel se dobí krepak, lepo žolt les, ki je zlo všeč sukavcom. Živina nemara za njegovo zagrenelo perje, zarad tega je dober v graje; lepo se dá pristriči in gosto se potem zaraste. Mladike dobiš od koreninskih poganjkov, tudi iz zernja posejanega na jesen; spomladi klice imaš v dveh letih za presaditi.

3. Béla, žolta in rudeča beka (weisse, gelbe und rothe Weide). Zaredijo se z natiči, in obrezane ali ostrižene gosto grajo delajo.

b) V ilovici z berno pomešani.

1. Nešplja ali čubica (gemeine Mispel), terden stanovit germ, ktere gasad, kadar je vležan, se tudi je; les ima bel in čverst. Peške na spomlad posejane čez dve leti oklijejo; dovelj zalivano kličje hitreje raste, kakor brez zalivanja. Zrašene mladike se čez dve leti presadé. Leti enaka je divja kutina (Quitten), in zaredi se nar hitreje z rezniciami.

2. Kalenje ali teršlika, tudi kačje grojzdiče (Schwalbenbeerstrauch) iz pelkov na jesen posejanih še le čez leto oklije; zaredijo se tudi mladike in hitreje z natiči. Žolt in krepak les je, in sukavcom služi za nasade in drugo drobno orodje.

(Dalje sledi.)

NOVICA

gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XIII.

V Ljubljani v sredo 22. avgusta 1855.

List 67.

Od zarezanja živih graj ali mej.

(Dalje.)

Po teh vodilih že skušenih in poterjenih naj se derži, kdor si hoče živo grajo dobro zarediti. Gleda naj na lastnost zemlje in germja za-njo pripravnega, da tako drevje zasadi, iz katerega si bo grajo po potrebi priredil, ali visoko ali nizko, prav terdno, neprederljivo ali pa le srednje terdnjave.

Za visoko grajo so nar boljši: brest in lom, gaber, češplje, divja češnja, lesnike in drobnice, glog, murba itd.; — za srednjo: maklen, rašelika, divji rožič ali faršje, kosteničje, beke, bezeg; — za nizke: češminje, božje hrušice, kutine, divja oljčica itd. Za pregraditi samo kake razdelke po vertih, kjer se živine bati ni, bodo služili bus, rudeče in kosmato grojzdiče, in drugo nizko germje ali stebilje.

Napravi naj se versta, kjer bo graja stala, prej ko se sadi. To se pa opravi po lastnosti zemlje, kakor je namreč ali srednjo mero vohka, aliprevohka in mokrotna, ali pa suha.

Na srednjo mero vohki zemlji se versta tri čevlje široka in čevelj globoka okoplje, in sadi se po nji.

Če je zemlja prevohka in mokrotna, naj se poleg grajne verste ali grajnega risa jarek tri čevlje širok in poldrug čevelj globok izkoplje, parst pa izkopana se pomeče noter v versto, kjer bo graja stala. Na letá nasip dobro potlačen se graja zasadi, in mokrota, kar je bo preveč, se bo iztekala v jarek.

V suhi zemlji se mora tudi izkopati ravno tak jarek, pa ne poleg, ampak na grajni versti, in parst izkopana se na stran zmeče; potem se jarek s taisto, ali pa po potrebi, če je presuha, z drugo boljšo parstjo zasuje in sadi se va-nj; pri presadbi še nekaj parstí noter pride. Po jarku, kar ga bo praznega, se bo voda zberala in delila bo sadikam potrebno vohkoto ali vlažnost, da ozelené.

Na versti ali brazdi tako obdelani in pripravljeni se ob dôbi posajanja dva štrična jarčiča pedanj saksebi in tako globoko po ravnilu z lopato izkopata, kakor globoko mladike pridejo, in parst pride zraven. Po letih jarčičih vsadi mladike pedanj narazen in tako, da tretji sadež nasproti med dva druga pride kakor zobje v brani stojé; — tako se ti bo graja gosto zarastla in korenine mladik razpregavši se ne bojo si med saboj napotovale. Glej, da sadeže po versti enacega plemena ne zmešane sadiš, če več plemen drevja vzameš. Gaber naj posebej pride, potem glog, in tako vsako posebej.

Dokler zasajena graja svoje visokosti in terdnosti ne doraste, moraš mervto grajo, plot ali rante od zunaj poleg nje deržati. Pa tudi sadeže ne smeš tako zanemariti, da bi rastli kakor bodi. Od konca jim trebi plevél, da jih ne preraste in ne zaduší; zalivaj jih skerbno ob suši, in namesto tistih, kar jih pogine ali ne prime se, druge posadi ob pravi dôbi.

Prihodnjo spomlad po presadbi se morajo, če so poleti že dobro ozeleneli, vsi sadeži mesca sušca tikoma pri tleh z ostrim rezilom golo posekati ali porézati; tako bo iz porobkov in korenin obilno mladíc na gosto ozelenelo. Kmalo poleti velikega serpana se sopet vse te mladike ob stranéh s škarjami tako ostrižejo, da mejica zdaj od konca le čevelj široka ostane. Drugo spomlad se pa graja tudi na verhu tako ostriže, da je le čevelj visoka, in robi se morajo tudi ostriči tako, da je graja od spod širja in položne strani ima. Takošno podobo mora graja tudi zanaprej zmiraj obderžati; drugač se zatara sama sebe, zlasti če je na verhu in odspod enako široka ali pa še širja odzgoraj.

Za naprej se novi odrastki in mladike véj vsakikrat postransko pristrižejo in graji na visoko in na široko zmiraj pridaja tako, da zmiraj večja, pa le v podobi pervikrat narejeni prihaja in raste. Tako bo neprederljiva in v kratkem zadosti velika in močna, kakor se če; le skerbeti se mora za to posebno, da se od konca le kratka in ozka derži, in da nakviško ne prehiteva, zakaj veliko dé to, da je graja gosta in terdna.

Vsako leto se ostriže graja malega serpana, in pridobilo se bo dosti vej, šib in perja za živinsko klajo.

Mertva graja se sčasoma proč vzame, pa gleda naj se, da kak kolec v zemlji ne ostane, da bi gnjiti ne jel, in še tudi sadežev z gnjilobo ne opoganil.

(Konec sledí.)

Kaj pripovedujejo stari zidovi od mortra.

Razvaline starih zidov nam kažejo, kako sila terden mortar (mavto) so imeli nekđaj. Od tega mortra menijo nekteri, da je bil iz apna, vina in belaka narejen. Naši prededje pa niso imeli toliko vina, da bi bili ž njim močne zidove narejali, raji so ga sami pili, — tudi kokoši jim niso toliko jajc legle, da bi bili belake pridevali apnu, — raji so jih sami povžili. Al nekaj družega so imeli, da je bil njih mortar terden kakor kamen, in to je bila stara zidarska postava, ki se je takole glasila: „vsak zidarsk mojster mora imeti toliko kapitala, da zamore v svojih apnéncah zmiraj imeti deset let staro vgašeno apno; bolj frišno apno je prepovedano za zidanje“.

V ti postavi, in pa v tem, da so apnu pridevali sam čist kremenov pesek: tičí skrivnost starega terdnega mortra, ki iskre daje na kresivnem kamnu.

Kako pa so zamogli vgašeno apno tako dolgo hraniti, ker je znano, da ga zrak hitro sterdi? — V globocih in z ilom dobro zadelanih jamah so ga imeli, in zrak ni mogel do njega. V tacih jamah zgubi apno sčasoma vso peskovitost in se podela tako, da se veže potem kakor lim.

NOVICA

gospodarskih, obertnijskih in narodskih stvari.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XIII.

V Ljubljani v saboto 25. avgusta 1855.

List 68.

Priporočilo setve krompirjevega semena.

Kar se že ni zgodilo več let, se je zgodilo letos, da je krompir na več njivah močno cvetel in da je cvetje rodilo dosti semena, to je, tistih zelenih jabelčkov, ki jih letos pogostoma nahajamo na krompirjevi. To je dobro znamenje, da je krompir bolj k moči prišel, in da nas bo vendar počasi zapustila tista nesrečna bolezen, ktera nam je požerla že toliko tega preljubega sadu. Začrnelo in zgnjilo je sicer tudi letos tam pa tam krompirjevo perje, pa vendar na veliko manj njivah ko druge leta, in nadjati se smemo, da ga ne bo desetina zapadla gnjilobi.

Ker pa je letošnji krompir semena dosti rodil, naj nam bo to kazalo, da ne zametujemo, kar nam natora ponuja in da seme tudi zares oberremo za seme, ker krompir, ki ga jemo, je tako rekoč le koreninsk sad, ne pa pravo seme. Vem, da mi utegne kdo reči: tudi krompirjev sad je seme, kakor vsak otrok vé, in da tudi iz pravega cvetnega semena je izrastel gnjil krompir. Al vse to vendar ne more prekucniti tiste natorne postave, ktera nam velevala, da naj se saj včasih s tem seme ponavlja, ker je pravo seme, in to seme so cvetne jabelčka na krompirji.

Zatega voljo priporočam vsim gospodarjem: naj naberejo te zrele cvetne jabelčka, in jih denejo v kak škaf, polijo z vodo in pusté ene dni, dokler zgnjijo; potem naj se vse zmučka in seme izpere, posuši in do spomladi na suhem shrani. Kakor hitro je sneg skopnel, naj se seme berž poldrugi pavec ali tudi za dva pavca globoko na gredico vseje. Če bi utegnila huda suša biti, naj se večkrat zaliva in pozneje pridno pleve. Tako bo seme veselo kalilo in že prvo leto bo zrastel krompirček orehove debelosti, ki bo drugo leto prav dobro seme. Se vé da se mora izbirati, ako bi utegnili že med tem kaj gnjilega biti. Malo prostorčka za posetev cvetnega semena ima gotovo vsak gospodar.

Ferd. Šmid.

Od zarezanja živih graj ali mej.

(Konec.)

Dosti let tako zarezana in oskerbljena graja terpi. Pa sčasoma, kadar že verzeli ali luknje dobiva, se morajo te s kosmatim grojzdičem zamašiti. Predolga ali prestara graja naj se vendar ne derži; deblica bi pri koreninah preveč ostaréle, in mogla bi se sopet nova graja saditi. Da pa tega tako kmali treba ni, naj se enkrat spomladi mesca sušca, prej ko še graja omaguje, vsa pri tleh ostro in gladko poseka. Iznova bo iz porobkov in korenin ozelenela in zarastla se spet nova živa graja, če jo boš mlado še ostrigel in oskerbel, kakor je gori rečeno. Tako se mora graja večkrat, vsakih 15, 20 do 30 let pomladiti, dokler na zadnje porobki in korenine vendar onemorejo, in nedoblji več ne ozelené, da se mora graja iznova saditi. Graje gabra, javora ali maklena, brešta, lesnik in drobnic in družega terdnega drevja se vsakih 30 let posekajo in pomladé, od drugih germov pa vsakih

15 do 20 let, kakor je drevje in zemlja ali dobra ali slaba.

Škarje, kakoršne jih vertnarji imajo, bi se utegnile po tri ali štiri za soslesko pripraviti, namesto da bi jih vsaki gospodar za-se kupoval, in imeti pri županu, da bi jih sosedje po versti rabili za ostrigavati svoje graje.

Vidite, kako lahko se z malim trudom in majhnimi stroški žive graje lepo in stanovitno zaredé in privarajo. Res, brez dela tudi ne; pa kaj koli se pridobi s križem rokami? Le prevdarimo po primeri: koliko je več koristna od plotov živih graj zarezja. Postavimo: mrtva graja 100 sežnjev dolga, koliko bi stroškov nanesla v 80 letih?

Recimo, da se mora vsake tri leta nova narediti, posebno pri nas, kjer pozimi vse germje iz plotov požgó, tedaj bo treba v 80 letih delati jo 26krat.

Za 100 sežnjev graje mora biti naših vozičev germja saj 10; cenimo ga le po 10 grošev z vožnjo vred, to zneso 5 gold., za obsekanje in pripravljanje kolcov 1 gold. 30 kr., potem delavcem potrebnim za izdelanje 100 sežnjev dolgo grajo po 4 groše: 1 gold. za popravljanje verzel vsako leto, prašče in delavce 1 gold. To tedaj za enkrat zneso 8 fl. 30 kr. Za 26krat, to je, v 80 letih, pa 221 gold.

Koliko pa bi znesla živa graja iz terdnega drevja, postavimo, iz gabrovega narejena, tako dolga in za toliko let? Recimo, da se sadežev po germji in logovih dobrih ne dobi, in da se morajo poprej domá na vertu prirediti, tedaj bi plačilo za leho skozi tri leta zneslo 2 gold., okopovanje lehe in jarčičev po nji za posetev delavcu stori 12 kr., za zamudo pri setvi vzamimo dan, dasiravno ste dve uri zadosti, 12 kr., za opletev sadežev preraščenih na vertu, zalivanje poleti, kar vse lahko otrok pri domu stori, cenimo vendar na 1 fl., za izruvanje sadežev iz lehe dvema delavcoma po 5 grošev 30 kr., okopovanje grajine verste, to je, brazde in jarčičev vsem delavcem po 5 grošev, 2 gold.; presajanje lahko štirje delavci opravijo za 1 gold.; mrtva graja ali plot poleg zasajene žive graje prve tri leta bi znesla kakor zgoraj 8 gold. 30 kr.; obrezovanje ali striženje graje se ne more kaj ceniti, ker se to delo s pridobljenim praščjem in šibjem dovolj plača, in tako daleč do 30 let nič več živa graja stroškov ne prizadeva. V 30. letu, kadar se bo graja pomladila in za to pri tleh posekala, se bo ta oprava s pridobljenim lesom, protjem, praščjem in drugo drobnino še bolj splačala, se tedaj tudi ne more kaj ceniti; mrtva graja pri posekani graji čez 30 let potrebna, se bo iz posekane graje večidel naredila, moramo tedaj le delo ceniti na 4 gold.; tako tudi čez drugih 30 let, to je, v 60. letu, 4 gold.; za posajanje kosmatega grojzdiča po verzelih ostarane graje cenimo 3 gold. Po tem pomladenji v 60. letu bo graja še čez 20 let terpela; in tako tedaj znesejo stroški za živo grajo v 80 letih 26 gold. 24 kr. *).

*) Dnina za delavce je tako nizko postavljena, ker ta poduk je že pred več leti spisan bil. Pa tudi sedanja višja dnina ne podere koristi, ki izvira iz živih mej. Vred.

Vidi se tedaj, da živa graja je skor desetkrat več vredna od mertve graje ali plota; kaj pa še več, če premislimo nje verlost in korist; kaj zamude, kaj lesa se pri živih grajah prihrani, kaj se ga pridobi? In kolikšnega truda je za žive graje treba? Zunaj kopanja brazd in presajanja nar pervega opravila je vse drugo delo le igrača in rádanje.

Starozgodovinski pomenki.

Sveto indiško figovo drevo in njega pomen na noriških rimskih kamnih.

Razložil Davorin Terstenjak.

(Dalje.)

Utegnil bi nas kdo vprašati: kako so mogli stari Slovenci indiško figovo drevo poznati, ker v Noriku ne raste? Takega vprašamo: kako so stari Tuski prišli do lote, ker tudi ta v Italii ne raste, in severni Slovani do grozda, katerega badnička Siva v rokah derži ¹⁾, ker kraj pobrežja baltiškega morja terta ne raste, ali pa do levov, katerih ni kraj baltiškega morja. To so sveti spomini na prvo domovino!

Beseda vino, vinum, Wein, je semitiškega početka, in učeni starinoslovci identificirajo pomene *oinos* in *oinos*²⁾ vino in osel hebrejsko *hāmor* in *hāmar*, ker človeka preobilni vžitek vina stori zemeljskega — oslovskega. Ravno tako identificirajo pomene *vitis* in *vitium*, Wein in Weinen, ker vino ni prineslo samo veselja, temoč tudi žalosti in prepira na svet ³⁾.

Znamenito je, da ime Bacchus, katerega početek stavljajo Gerki v Fenicijo, pomeni v semitiškem in gerškem jeziku jočeči, plakajoči, der Weinende, lacrimans od semitiškega bakah, lacrimor, gerški *βάκχω*, wehklagen. Shiva, iznajdnik vina, se tudi veli Rudra, lacrimare faciens. Terta je torej korenika prepira, zato je ostroumni Kanne ⁴⁾ nemško besedo Rebe iz semitiškega rib, lis, Zwiſt, izpeljal. Rimsko besedo vitis izpeljuje učeni dr. Eichhoff ⁵⁾ iz glagola indiškega *vê* umfassen, umgeben, odkodar latinsko vieo, litvansko věju, rusko vijū, slov. vijem; vetras, Rohr, Binse, slov. vitra, die Holz-faser. Vitis torej pomeni „das Gewundene“, vito, analogično slov. terta, tertica, die gewundene Ruthe, sansk. tarn, trut, tarh, tarnh, brechen. Besedo terta je torej Slovan stvoril, in je edino le njegova last. Ako ne bi v napisih rimskih spomenkov drugega nobenega imena ne našli, kakor edine Tertinius ⁶⁾, Tertinia, Tertullus, Tertullinus ⁷⁾, ter bi že imeli dokaz temeljit in nepodertljiv, da so ob času rimskega vladarstva čez Norik in Panonijo že Slovani takraj Dunaja prebivali, ne pa še le kakor „stubegelehrte“ zgodovinarji terdijo, v 6. stoletji iz severa sem prišli.

¹⁾ Masch „De Diis abotrit“ str. 42, fig. 44.

²⁾ Dr. Kuhn hoče besedo: vinum iz sanskritske korenike van izpeljevati, toraj vino — ljubeznjiva pijača; vendar hebrejska analogija ima tudi kaj za se.

³⁾ Glej o tem Nork: „Myth. symbol. Real Wörterb.“ IV. 193. 409.

⁴⁾ Kanne „System des ind. Myth.“ 291.

⁵⁾ Eichhoff „Europa und Indien“ str. 226.

⁶⁾ Kakor je že večkrat rečeno bilo, je Rimljan premagane pokrajine hitro začel porimčevati. Učeni rimski starinoslovci Ruperti piše o tem sledeče: „Razmere in naprave po deželah so le posebno o tem, kar je zadevalo ustavo mest, po starem pustili. Zatega voljo so jim pustili njih starašinstvo, njih magistrat, sodništvo čez meščane, oskerbovanje mestnega premoženja, vendar je vse to bilo po rimskih postavah osnovano in prenačeno.“ (Ruperti „Römisch. Alterth.“ II. 794). Zato so tudi imena polatinčevali, ker je rimsk jezik bil uradni. Porimčevanje so pospeševale naselbine, ktere so ustanovili, da so, kakor Ruperti dobro pravi („ibidem“, str. 767): „pod videzom dovoljene svobode čez premagane toliko lože gospodarili in z vpeljavo svojega jezika, svojih postav in svoje ustave svojo moč bolj uterdili.“

⁷⁾ Muhar „Gesch. der Steierm.“ I. 420 in na drugih mestih. Pis.

Ali imamo še drugih mnogo. Tako na figovo častje opominja ime Fikobitus ¹⁾, v katerem na prvi pogled vidimo vindenizem. Rojen Latince bi napravil „Fikulneus“, ali slovenskemu latinškutarju so bile domače imena Hostevit, Svetovit, Harovit namislih, zato je iz Smokviča ²⁾, Smokuča, Figoviča napravil Fikobitus.

V slavnem škofovskem gradu sekavskem nad Lipnico, kjer se nahaja toliko staroslovenskih božanstev na kamnih vpodobljenih, ki so v zidovje gradsko vzdane, je tudi lepo ohranjen kamen, na katerem je Višnu vpodobljen in sicer takole:

Spodej vidimo krilatega ribo-konja z levovimi tacami. Nad to sliko je krilat mladeneč, katerega spodnji del trupla je ribje luskast. Mladeneč je brez nog; namesto nog ste dve veji, ki se kviško vijete. Veji derži mladeneč z rokama, in iz listja vej se vidi, da ste

¹⁾ Muhar „Röm. Norik.“ I. 183.

²⁾ Na Krajskem še živijo rodovine „Smokuč“, tudi kraji „Smokuč“ se nahajajo. Pis.